

POJEDINAČNA PROCJENA ŽRTVE U KAZNENOM POSTUPKU: IZAZOVI U TUMAČENJU I REFORMSKI PRIJEDLOZI

Izv. prof. dr. sc. Igor Martinović*
Mr. sc. Domagoj Vučkov**

UDK 343.13
<https://doi.org/10.30925/zpfsr.46.2.2>
Ur.: 9. rujna 2024.
Pr.: 2. lipnja 2025.
Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Pojedinačna procjena žrtve uvedena je u Zakon o kaznenom postupku 2017. godine kao rezultat prenošenja Direktive 2012/29/EU. Njezinim je uvođenjem nastavljena tendencija pridavanja snažnije uloge žrtvi kaznenog djela u kaznenom postupku. Međutim, način na koji je taj institut trenutačno propisan u hrvatskom pravnom sustavu izaziva brojne nedoumice, na koje se u ovom radu nastoji ponuditi odgovor. Nakon pregleda normativnog okvira, analizira se zakonska formulacija prema kojoj se procjena provodi „uz sudjelovanje žrtve“. Taj se jezični izričaj u radu tumači u skladu s temeljnim procesnim načelima, koja nalažu oprez u komunikaciji između raspravnog suda i žrtve. Nakon toga se, kroz prizmu istih načela, pozornost posvećuje odredbi koja omogućuje „poseban način ispitivanja žrtve“. U interesu očuvanja procesne ravnoteže de lege lata, autori zagovaraju restriktivno tumačenje tog zakonskog instituta, a u zaključnom dijelu ocrtavaju osnovne odrednice slovenskog zakonskog rješenja, koje može poslužiti kao putokaz de lege ferenda.

Ključne riječi: pojedinačna procjena žrtve; kazneni postupak; žrtva kaznenog djela.

* Dr. sc. Igor Martinović, izvanredni profesor, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet; igor.martinovic@pravri.uniri.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7648-2443>.

** Mr. sc. Domagoj Vučkov, sudac, Županijski sud u Rijeci; domagoj.vuckov@zsri.pravosudje.hr. ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6020-0142>.

1. UVOD

Kao rezultat prenošenja Direktive 2012/29/EU,¹ u hrvatsko kazneno procesno zakonodavstvo 2017. godine uveden je institut pojedinačne procjene žrtve. Trenutačno je uređen u čl. 43.a Zakona o kaznenom postupku,² a podrobnije Pravilnikom o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve.³ Uvođenje tog instituta rezultat je višegodišnjih, pa i višedesetljetnih, trendova jačanja uloge žrtve u materijalnom i procesnom kaznenom pravu, koji su zamjetni u domaćem i komparativnom zakonodavstvu te u pravnoj doktrini. Klasičnim teorijama o svrsi kažnjavanja sada se pridružuju i one koje kažnjavanju pristupaju kao pravu žrtve, što se opravdava na različite, često i potpuno oprečne načine: od ekspresivnih teorija, koje to pravo smatraju odrazom kazne kao zasluženog prijekora, što je varijanta apsolutnih teorija kazne, sve do koncepcija koje su u potrazi za alternativama kazni i koje kazneni postupak nastoje – potpuno ili djelomično – transformirati u neki oblik medijacije između počinitelja i žrtve.⁴ Iako hrvatska kaznenopravna znanost stoji na margini tih diskusija, navedeni se trendovi u određenoj mjeri odražavaju i kod nas, npr. kada se navodi da je žrtva doživjela transformaciju „od zaboravljenog subjekta do ključne figure u ostvarivanju pravednosti“.⁵ Još i više negoli na području svrha kažnjavanja, zaokret u poimanju uloge žrtve dogodio se na procesnom planu. Oštećeniku, odnosno žrtvi, s vremenom je – i u RH i u drugim europskim pravnim poređcima – priznavano sve više prava koja nisu vezana za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva. U tom kontekstu, Tomašević i Pajčić još su i prije stupanja na snagu ZKP/08 govorili o „renesansi“ žrtve kaznenog djela.⁶ Značajan poticaj takvom razvoju dalo je

- 1 Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, SL L 315, 14.11.2012. (u daljnjem tekstu: Direktiva 2012/29/EU).
- 2 Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17., 126/19., 126/19., 130/20., 80/22., 36/24., 72/25. (u daljnjem tekstu: ZKP).
- 3 Pravilnik o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve, Narodne novine, br. 106/17. (u daljnjem tekstu: Pravilnik).
- 4 Npr. George P. Fletcher, „Der Platz des Opfers in einer Vergeltungstheorie“, u: *Die Stellung des Opfers im Strafrechtssystem: neue Entwicklungen in Deutschland und in den USA*, ur. Bernd Schünemann i Markus Dirk Dubber (Köln, Berlin, Bonn, München: Carl Heymanns Verlag, 2000.), 75; Michael Moore, „Opfer und Vergeltung: eine Erwiderung auf Fletcher“, u: *Die Stellung des Opfers im Strafrechtssystem: Neue Entwicklungen in Deutschland und in den USA*, ur. Bernd Schünemann i Markus Dirk Dubber (Köln, Berlin, Bonn, München: Carl Heymanns Verlag, 2000.), 85. Od domaćih autora, na tom je tragu Šeparović kada zagovara „restituciju i rekonzilijaciju odnosa počinitelj žrtva izmirenjem, uklanjanjem konflikta i rješanjem problema gdje je to moguće“. Zvonimir Šeparović, „Oštećeni u krivičnom pravu“, *Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo* 20, br. 4 (1982): 558.
- 5 Reana Bezić i Petra Šprem, „Zaštita žrtava u kaznenom postupku – praktična implementacija Direktive 2012/29/EU“, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* 27, br. 2 (2020): 605.
- 6 Goran Tomašević i Matko Pajčić, „Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 15, br. 2 (2008): 820.

zakonodavstvo EU-a,⁷ i to ponajprije Direktiva 2012/29/EU, koja je bitno utjecala na VII. novelu ZKP-a iz 2017.

Nastojanje da se žrtvi prida snažnija uloga u kaznenom pravu ima i svoje naličje. Roxin i Greco tako upozoravaju da solidariziranje kaznenog pravosuđa sa žrtvom nužno podrazumijeva i pristranost protiv počinitelja, čime se riskira „racionalizacija revanšizma“ u kaznenom postupku⁸ i zadire u sam smisao podržavljenja kazne i kaznenog postupka, koji se sastoji u sprečavanju privatne osvete. U procesnom je pravu jačanjem navedenih tendencija, prema navedenim autorima, „omogućeno ‚žrtvi‘ da nezaustavljivo avansira u premoćnog protivnika optuženika, odnosno okrivljenika, u nejasnoj mješavini tradicionalne uloge svjedoka i nove uloge stranke, odnosno procesnog subjekta.“⁹ Albrecht ide i korak dalje te navodi da je „žrtva sredstvo ostvarenja političkog cilja promicanja daljnje razgradnje građanskih prava“.¹⁰ I u austrijskoj se literaturi upozorava da jačanje pozicije žrtve u kaznenom postupku ima i negativne posljedice. Za razliku od njemačkog procesnog zakonodavstva, u austrijskom je pojam žrtve (njem. *Opfer*) inauguriran u sam ZKP, gdje je zamijenio ranije korištene pojmove oštećenika (njem. *Geschädigter*) i povređenika (njem. *Verletzter*). Austrijska procesna doktrina nije s osobitim ushićenjem prihvatila novo nazivlje. U literaturi se tako napominje da se „stvarnom žrtvom postaje tek onda kada se počinitelj pravomoćno proglasi krivim za kazneno djelo“, a da je prije toga, uvažavajući pretpostavku nedužnosti, moguće govoriti isključivo „o ‚žrtvi‘ u smislu Zakona o kaznenom postupku“¹¹ te da je pri tumačenju pojma žrtve potrebno primijeniti restriktivno tumačenje.¹²

Stanovita zadržka prema trendu jačanja procesnog položaja žrtve zamjećuje se i u kontekstu pojedinačne procjene žrtve te posebnih mjera zaštite koje se na tu procjenu nadovezuju. U Njemačkoj se ističe da tamošnji § 48.a st. 1. ZKP-a (donedavni § 48. st. 3.) – koji predviđa mjere zaštite oštećenika kao svjedoka i koji je uveden upravo radi preuzimanja Direktive 2012/29/EU – u praksi ne može predstavljati temelj za suženje prava okrivljenika, kao i da tu odredbu treba tumačiti tako da joj se prida „simbolički karakter s ograničenom praktičnom upotrebljivošću“.¹³ Za razliku od njemačkog zakonodavstva, u koje pojam pojedinačne procjene kao takav nije ni uveden, a zakonske su izmjene bile minimalne (zbog stava da su mjere zaštite i ranije bile na odgovarajući način sadržane u zakonu, zbog čega značajnije intervencije nisu

7 Za prikaz razvoja prava žrtava u kaznenom pravu EU-a v. u: Zoran Burić, „Novi položaj žrtve u kaznenom postupku – u povodu obveze transponiranja odredaba Direktive 2012/29/EU u hrvatski kaznenopravni sustav“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 22, br. 2 (2015): 386-392.

8 Claus Roxin i Luís Greco, *Strafrecht Allgemeiner Teil, sv. 1.* (München: C. H. Beck, 2020.), 151.

9 Roxin i Greco, *Strafrecht Allgemeiner Teil, sv. 1.*, 151.

10 Peter-Alexis Albrecht, *Der Weg in die Sicherheitsgesellschaft: auf der Suche nach staatskritischen Absolutheitsregeln* (Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 2010.), 505.

11 Helmut Fuchs i Eckart Ratz, ur., *Wiener Kommentar zur Strafprozessordnung* (Beč: MANZ, 2024.), § 65., rubni br. 3.

12 Fuchs i Ratz, ur., *Wiener Kommentar*, § 66.a, rubni br. 13.

13 Christoph Barthe i Jan Gericke, ur., *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung* (München: C. H. Beck, 2023.), § 48.a, rubni br. 1.

bile potrebne), u austrijskom je zakonodavstvu implementacija navedene direktive dovela do nešto primjetnijih zakonodavnih zahvata. Uveden je tako § 66.a Zakona o kaznenom postupku, u čijem se st. 1. navodi da žrtva ima „pravo na što raniju ocjenu i utvrđenje posebne potrebe za zaštitom“. Ta se ocjena u literaturi naziva „pojedinačnom procjenom“ (njem. *individuelle Begutachtung*). Ističe se da je riječ o *lex imperfecta* jer ne postoje pravna sredstva kojima bi žrtva mogla pobijati odluke raspravnog suda koje bi bile rezultat pojedinačne procjene,¹⁴ no još se više kritika tog novini upućuje s aspekta prava okrivljenika, zbog čega se naglašava da se u praksi „priznanju posebne potrebe zaštite mora pristupiti sa zadržkom“ kako ne bi došlo do „masivnog ograničenja prava obrane“.¹⁵

Navedena su promišljanja relevantna i za hrvatski kazneni postupak, i *de lege lata* i *de lege ferenda*, tim više što je naše zakonodavstvo pri prenošenju Direktive 2012/29/EU otišlo dalje i od njemačkog i od austrijskog zakonodavstva. Budući da je institut pojedinačne procjene žrtve jedan od najočitijih rezultata „viktimološkog pristupa“ kaznenom postupku, logično je da će se upravo u tom području očitovati ne samo prednosti, nego i nedostaci zakonskog osnaženja položaja žrtve, što može rezultirati dvojbama u vezi s tumačenjem čl. 43.a ZKP-a i Pravilnika.

U nastavku rada prvo će se predstaviti postojeće pravno uređenje, nakon čega će se pristupiti analizi konkretnih dvojbi koje se mogu pojaviti pri pojedinačnoj procjeni žrtve te pri određivanju i primjeni posebnih mjera zaštite na temelju provedene procjene. Kako bi se ponudili odgovori na sporna pitanja, navedena će se problematika sagledavati kroz prizmu odgovarajućih pravnih pravila i načela te će se predstaviti mjerodavna sudska praksa, uz osvrt na zakonsko rješenje u Republici Sloveniji. U zaključnom dijelu rada iznijet će se prijedlozi *de lege ferenda*.

2. POJEDINAČNA PROCJENA ŽRTVE U HRVATSKOM PRAVNOM SUSTAVU: PREGLED NORMATIVNOG OKVIRA

2.1. Minimalni standardi pojedinačne procjene žrtve iz Direktive 2012/29/EU i Direktive (EU) 2024/1385

Cilj Direktive 2012/29/EU bio je osigurati da žrtve kaznenih djela dobiju odgovarajuće informacije, potporu i zaštitu te da im bude omogućeno sudjelovanje u kaznenim postupcima (čl. 1. st. 1.). Direktiva je podijeljena na opće odredbe (poglavlje 1.), pružanje informacija i potpore (poglavlje 2.), sudjelovanje u kaznenim postupcima (poglavlje 3.) te zaštitu žrtava i priznavanje žrtava s posebnim potrebama zaštite (poglavlje 4.). Odredbe koje se tiču pojedinačne procjene žrtve i zaštite žrtava s posebnim potrebama zaštite sadržane su u poglavlju 4. (čl. 22.-24.), a u tom se poglavlju propisuju i druga prava kojima se ostvaruje zaštita žrtava: pravo na izbjegavanje kontakta između žrtve i počinitelja (čl. 19.), pravo na zaštitu žrtava tijekom istraga u kaznenom postupku (čl. 20.) te pravo na zaštitu privatnosti (čl. 21.). Dakako, navedenom su direktivom utvrđena samo minimalna prava, a države članice

14 Fuchs i Ratz, ur., *Wiener Kommentar*, § 66.a, rubni br. 11.

15 Fuchs i Ratz, ur., *Wiener Kommentar*, § 66.a, rubni br. 3.

moгу samostalno proširiti ta prava u cilju pružanja više razine zaštite.

Lajtmotiv propisivanja mjera zaštite žrtava sadržan je u čl. 18. Direktive 2012/29/EU. To je zaštita žrtava i članova njihovih obitelji od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde, uključujući zaštitu od rizika emocionalne i psihološke štete te zaštitu dostojanstva žrtava tijekom ispitivanja i svjedočenja. Svim bi žrtvama „interakcija s nadležnim tijelima trebala (...) biti što je moguće lakša, uz istodobno ograničavanje broja nepotrebnih interakcija žrtve koje ona ima s nadležnim tijelima putem, na primjer, videosnimanja saslušanja i omogućavanjem njihovog korištenja u sudskom postupku“, pri čemu bi „djelatnicima (...) trebalo omogućiti što širi raspon mjera radi sprečavanja nelagode za žrtvu tijekom sudskog postupka posebice uslijed vizualnog kontakta žrtve s počiniteljem, njegovom obitelji, osobama iz okruženja počinitelja ili publikom“. Državama članicama također se sugerira da bi trebale „planirati kazneni postupak tako da se izbjegnju kontakti između žrtava i članova njihovih obitelji i počinitelja, na primjer pozivanjem žrtava i počinitelja na raspravu u različita vremena“ (t. 53. preambule Direktive).

Sukladno Direktivi, rizik sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde – koji može proizići iz osobnih značajki žrtve ili vrste, prirode ili okolnosti kaznenog djela (t. 55. preambule Direktive i čl. 22. st. 2. Direktive) – može se djelotvorno utvrditi samo pojedinačnom procjenom, provedenom što je prije moguće (t. 55. preambule Direktive i čl. 22. st. 1. Direktive). Osobne značajke koje se smatraju rizičnima jesu dob, spol, spolni identitet ili izražavanje, etnička pripadnost, rasa, religija, seksualno usmjerenje, zdravlje, invalidnost, boravišni status, poteškoće u komunikaciji, odnos s počiniteljem ili ovisnosti o njemu te prethodno iskustvo s kaznenim djelom. Što se tiče vrste ili prirode i okolnosti kaznenog djela, trebalo bi „uzeti u obzir (...) na primjer radi li se o kaznenom djelu iz mržnje, kaznenom djelu zbog neke osobine osobe ili kaznenom djelu počinjenom s diskriminatornim motivom, spolnom nasilju, nasilju u bliskom odnosu, je li počinitelj bio u nadređenom položaju, nalazi li se boravište žrtve u području obilježenom visokim stupnjem kriminaliteta ili području kojim dominiraju bande ili činjenicu da zemlja podrijetla žrtve nije država članica u kojoj je kazneno djelo počinjeno“ (t. 56. preambule Direktive).

U Direktivi 2012/29/EU ne adresira se izravno određene probleme koji mogu proizići iz njezina prenošenja u pravne poretke država članica. Iako se u čl. 18. navodi da se dostupnost mjera za zaštitu treba osigurati „ne dovodeći u pitanje prava na obranu“, dok se u čl. 23. ističe da bi posebne mjere zaštite trebalo odrediti „ne dovodeći u pitanje prava na obranu te u skladu s pravilima o sudskoj diskreciji“, iz same direktive i njezine preambule vrlo je teško razabrati kako bi, primjerice, trebalo izgledati ispitivanje žrtve u kaznenom postupku u kojem se poštuju i novouvedena prava žrtve i klasična prava okrivljenika. Još manje se iz teksta navedene direktive može razabrati kako bi zakonodavac s vrijednostima koje ona promiče trebao uskladiti činjenicu da smisao kaznenog postupka nije puko razrješenje konflikta između počinitelja i žrtve, nego je to postupak koji se uvijek i svugdje vodi u javnom interesu, koji ne mora uvijek biti jednak interesima žrtve kao procesnog sudionika. „Vrući krumpir“ usklađenja promišljanja o zaštiti od viktimizacije s temeljnim postulatima kaznenog postupka prepušten je, dakle, državama članicama, koje tom

zadatku trebaju pristupiti promišljeno i oprezno.

Nedavno donesena Direktiva (EU) 2024/1385¹⁶ također sadrži odredbe o pojedinačnoj procjeni žrtve. Tako se u čl. 16. st. 2. (slično i u t. 38. preambule Direktive) ističe da se pojedinačna procjena treba provoditi „u najranijoj mogućoj fazi, na primjer u trenutku kada žrtva prvi put stupi u kontakt s nadležnim tijelima ili što je prije moguće nakon što žrtva prvi put stupi u kontakt s njima“. Time se, barem posredno, daje do znanja da pojedinačna procjena treba biti ponajprije vezana za stadij prethodnog postupka, a ne u tolikoj mjeri za stadije u kojima postupak vodi sud. To proizlazi i iz t. 40. preambule Direktive, gdje stoji da bi „nadležna tijela trebala (...) preispitati pojedinačnu procjenu u redovitim vremenskim razmacima“, iz čega se može zaključiti da je uloga suda koji vodi postupak ipak sekundarna u odnosu na procjenu koja se provodi u najranijoj fazi. Više se puta naglašava uloga službi za potporu žrtvama – štoviše, državama članicama nalaže se da ustroje opće i specijalizirane službe za potporu žrtvama, dok se suci, pa i državni odvjetnici, gotovo i ne spominju, osim u kontekstu osposobljavanja s ciljem „da dobiju ciljane informacije do razine prikladne za njihov kontakt sa žrtvama, kako bi im se omogućilo da utvrde i spriječe slučajeve nasilja nad ženama ili nasilja u obitelji i da se suoče s njima te da postupe prema žrtvama na prilagođen način“ (čl. 36. st. 1., slično i st. 3.). Izvanprocesni kontakti nadležne sudbene vlasti sa žrtvama ni ovom se direktivom ne zagovaraju, što je bitno napomenuti u kontekstu dvojbi koje se mogu pojaviti u vezi s tumačenjem hrvatskih propisa.

2.2. Mjerodavne zakonske odredbe

U hrvatskom je kaznenom procesnom zakonodavstvu žrtva postala sporedni procesni subjekt stupanjem na snagu ZKP/08, od kada u zakonu koegzistira s pojmom oštećenika, koji je u našem procesnom zakonodavstvu već dugo prisutan. U izvornom je ZKP/08 žrtva bila definirana kao „osoba koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda“ (čl. 202. st. 10. ZKP/08), dok je oštećenik „osim žrtve i druga osoba čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo kaznenim djelom, a sudjeluje u svojstvu oštećenika u kaznenom postupku“ (čl. 202. st. 11. ZKP/08). U usporedbi s prijašnjim zakonskim rješenjem, tradicionalna definicija oštećenika („osoba čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo kaznenim djelom povrijeđeno ili ugroženo“, čl. 179. st. 1. t. 5. ZKP/97) nadopunjena je uvjetom sudjelovanja u postupku. U obrazloženju ZKP/08 navodi se da se pri uvođenju pojma žrtve „vodilo računa o pojmovnom određenju u međunarodnim izvorima i inozemnom zakonodavstvu“. Definicija žrtve izmijenjena je novelom iz 2017. godine time što su nakon riječi „sloboda“ pridodane riječi „koji su izravna posljedica kaznenog djela“, a istom su novelom definiciji žrtve, u slučaju smrti izravne žrtve, pridružene i tzv. neizravne žrtve (bračni i izvanbračni drug itd., čl. 202. st. 11. ZKP-a). Oštećenik je, pak, određen kao „žrtva kaznenog djela i pravna osoba na čiju je štetu kazneno djelo

16 Direktiva (EU) 2024/1385 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. svibnja 2024. o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, SL L 2024/1385, 24.5.2024.

počinjeno koje sudjeluju u svojstvu oštećenika u postupku“ (čl. 202. st. 12. ZKP-a). Navedenim je definicijama, kako navodi predlagatelj zakona, uspostavljeno „jasno razlikovanje“ između žrtve i oštećenika – za razliku od oštećenika, od žrtve se „ne traži aktivno sudjelovanje u postupku“.¹⁷

Institut pojedinačne procjene žrtve uveden je VII. novelom ZKP-a, čiji je primarni *ratio legis* bilo usklađivanje s pravnom stečevinom EU-a,¹⁸ uključujući i Direktivu 2012/29/EU. U obrazloženju zakonske novele navode se dva koraka u pojedinačnoj procjeni: prvi se sastoji u utvrđivanju postoji li potreba za primjenom posebnih mjera zaštite u odnosu na žrtvu, a drugi, ako ta potreba postoji, u određivanju tih mjera. Prvi se korak izostavlja kada je riječ o djeci jer za njih postoji neoboriva presumpcija da postoji potreba za primjenom posebnih mjera zaštite. Procjenu postoji li potreba za primjenom posebnih mjera zaštite (prvi korak) provodi „tijelo koje provodi ispitivanje“ (čl. 43.a st. 1. ZKP-a, prva rečenica), što obuhvaća – prema navodima predlagatelja – policiju, državno odvjetništvo i sud.¹⁹ Iz toga slijedi da se pod pojmom „ispitivanja žrtve“ ne misli samo na dokaznu radnju ispitivanja svjedoka, nego i na obavijesne razgovore (jer policija ne može ispitati žrtvu u svojstvu svjedoka, osim kada je riječ o ispitivanju koje provodi istražitelj po nalogu državnog odvjetnika).

Policija, državni odvjetnik odnosno sud procjenu će provesti „u suradnji s tijelima, organizacijama ili ustanovama za pomoć i podršku žrtvama kaznenih djela“ (čl. 43.a st. 1. ZKP-a, prva rečenica). Predlagatelj zakona u obrazloženju navodi da će „za provođenje pojedinačne procjene ponekad biti nužan i multidisciplinarni pristup“, u kojem slučaju će tijela koja provode ispitivanje trebati obavljati procjenu „u uskoj suradnji s tijelima, organizacijama ili ustanovama za pomoć i podršku žrtvama kaznenih djela, u okviru kojih su zaposleni ili djeluju stručnjaci koji imaju potrebna predznanja iz područja viktimologije, a bez čijeg aktivnog sudjelovanja u nekim slučajevima neće biti moguće na kvalitetan i sveobuhvatan način provesti procjenu individualnih potreba svake žrtve.“²⁰ Iz toga slijedi da navedena suradnja nije obvezna, nego tijelo koje provodi ispitivanje samostalno odlučuje hoće li se ona uspostaviti ili ne. Predlagatelj u tom kontekstu navodi da će „ponekad za utvrđivanje njenih potreba biti dovoljno provesti razgovor sa žrtvom, dok će u složenijim slučajevima biti potreban multidisciplinarni pristup“.²¹

Drugi se korak sastoji u traženju odgovora na pitanje „koje posebne mjere zaštite bi se trebale primijeniti“ (čl. 43.a st. 1. ZKP-a, druga rečenica), s time da se to pitanje postavlja samo u slučaju pozitivnog odgovora na prvo pitanje, tj. ako tijelo koje provodi ispitivanje smatra da u konkretnom slučaju zaista postoji potreba za primjenom posebnih mjera zaštite. Kao primjeri posebnih mjera zaštite, u čl. 43.a st. 1. ZKP-a navode se „poseban način ispitivanja žrtve“ i „uporaba komunikacijskih

17 Vlada RH, Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, lipanj 2017., 42.

18 Vlada RH, Konačni prijedlog, 41.

19 Vlada RH, Konačni prijedlog, 44.

20 Vlada RH, Konačni prijedlog, 44.

21 Vlada RH, Konačni prijedlog., 59.

tehnologija radi izbjegavanja vizualnog kontakta sa počiniteljem“, a dolaze u obzir „i druge mjere propisane zakonom“, što bi – prema zakonskom obrazloženju – moglo biti npr. imenovanje opunomoćenika ili isključenje javnosti.²² Novelom iz 2024. godine, navedenim su mjerama pridodane i „mjere za zaštitu sigurnosti žrtve“, čime je učinjen važan iskorak prema izvanprocesnoj orijentaciji mjera zaštite.

Pri poduzimanju pojedinačne procjene žrtve osobito se uzimaju u obzir osobne značajke žrtve, vrsta ili narav kaznenog djela i okolnosti počinjenja kaznenog djela (čl. 43.a st. 2. ZKP-a, prva rečenica). Zakon ne navodi uzimaju li se navedeni faktori u obzir pri prvom ili drugom koraku, ali logično je smatrati da se to odnosi na oba koraka. Pojedinačna procjena „provodi se uz sudjelovanje žrtve i uzimajući u obzir njezine želje, uključujući i želju da se ne koriste posebne mjere zaštite propisane zakonom“ (čl. 43.a st. 5. ZKP-a). Iz izričaja „uzimajući u obzir“ proizlazi da tijelo koje provodi ispitivanje nije apsolutno dužno udovoljiti želji žrtve da joj se pruži zaštita; takvo tumačenje podržava i zakonsko obrazloženje, u kojem se navodi da u tom pogledu „Direktiva dopušta određenu fleksibilnost“.²³ Novelom iz 2024. godine propisano je da će se prilikom provedbe pojedinačne procjene koja se odnosi na žrtve nasilja nad ženama, nasilja u obitelji i nasilja prema bliskim osobama posebno uzeti u obzir rizični čimbenici za ponavljanje nasilja, kao i rezultati prethodne procjene potreba žrtve (čl. 43.a st. 3. ZKP-a).

Određenim se kategorijama žrtava pri pojedinačnoj procjeni posvećuje „posebna pažnja“, i to žrtvama koje su „pretrpjele značajnu štetu zbog težine kaznenog djela, žrtvama kaznenog djela počinjenog zbog nekog osobnog svojstva žrtve, te žrtvama koje njihov odnos s počiniteljem čini osobito ranjivima“ (čl. 43.a st. 2. ZKP-a, druga rečenica). Procjena „na odgovarajući način uključuje osobito žrtve terorizma, organiziranog kriminala, trgovanja ljudima, rodno uvjetovanog nasilja, nasilja u bliskim odnosima, spolnog nasilja i spolnog iskorištavanja ili zločina iz mržnje te žrtve s invalidnošću“ (čl. 43.a st. 4. ZKP-a).

Osim uvođenja čl. 43.a, interveniralo se i u čl. 292. ZKP-a, koji uređuje ispitivanje ranjivih svjedoka. Sada je u st. 4. propisano da će se i žrtva „u odnosu na koju su utvrđene posebne potrebe zaštite sukladno čl. 43.a ovoga Zakona, ako ona to zahtijeva“ ispitati kao i osobe koje se zbog starosti, zdravstvenog stanja ili invaliditeta ne mogu odazvati pozivu (st. 3.). Dopunjeni čl. 292. st. 4. ZKP-a ne daje odgovor na pitanje o tome kako će se točno provesti takvo ispitivanje. U st. 3., na koji se st. 4. poziva, propisano je da će se svjedok ispitati u prostoru u kojem boravi, s time da se navode dvije opcije za osiguravanje konfrontiranosti takvog iskaza: prisutnost stranaka i ispitivanje putem audio-video uređaja. Ne treba posebno napominjati da bi ispitivanje u stanu žrtve uz prisutnost okrivljenika bilo kontraproduktivno, pa je zasigurno intencija zakonodavca bila omogućiti ispitivanje putem audio-video uređaja bez prisutnosti stranaka, uz odgovarajuću mogućnost konfrontacije. Navedene su dvojbe otklonjene uvođenjem čl. 292. st. 6. ZKP-a u noveli iz 2024. godine, gdje je pojašnjeno da će se ispitivanje određenih kategorija žrtava, među kojima su i žrtve u odnosu na koje su utvrđene posebne potrebe zaštite u skladu s čl.

22 Vlada RH, Konačni prijedlog, 44.

23 Vlada RH, Konačni prijedlog, 57.

43. a, provesti putem audio-video uređaja kojim rukuje stručna osoba, bez prisutnosti suca i stranaka u prostoriji gdje se žrtva nalazi. U novom je stavku navedeno i da se takav svjedok može samo iznimno ponovno ispitati, ako to sud ocijeni potrebnim, kao i da se ispitivanje neće provesti na ovaj način ako žrtva zahtijeva da bude nazočna u sudnici tijekom davanja iskaza.

Kada se utvrdi posebna potreba zaštite žrtve, zakon nalaže tijelu koje vodi postupak da broj njezinih ispitivanja svede „na najmanju moguću mjeru“ (čl. 43.a st. 6. ZKP-a, prva rečenica). To je ograničenje, prema navodima predlagatelja, uvedeno „radi izbjegavanja njene sekundarne viktimizacije“.²⁴ S time u vezi, zakon propisuje i da „državni odvjetnik može predložiti da se takav svjedok ispita na dokaznom ročištu“ (čl. 43.a st. 6. ZKP-a, druga rečenica).

Po utvrđenju posebne potrebe zaštite, žrtvi osim prava iz čl. 43. ZKP-a pripadaju i posebna prava iz čl. 44. st. 5. ZKP-a. Riječ je o sljedećim pravima žrtve: 1.) prije ispitivanja razgovarati sa savjetnikom, na teret proračunskih sredstava, 2.) da je u policiji i državnom odvjetništvu ispituje osoba istog spola te, ako je to moguće, da je u slučaju ponovnog ispitivanja ispituje ista osoba, 3.) uskratiti odgovor na pitanja koja nisu u vezi s kaznenim djelom, a odnose se na strogo osobni život žrtve, 4.) biti ispitana putem audio-video uređaja (u skladu s čl. 292. st. 6. ZKP-a), osim ako žrtva zahtijeva da bude nazočna u sudnici tijekom davanja iskaza, 5.) na tajnost osobnih podataka, 6.) zahtijevati isključenje javnosti s rasprave. S obzirom na zakonski izričaj, moglo bi se zaključiti da svakoj žrtvi za koju je utvrđena bilo koja posebna mjera zaštite pripadaju sva prava iz čl. 44. st. 5. ZKP-a. Međutim, takvom tumačenju ne daje uporište ni tekst Direktive 2012/29/EU ni domaća doktrina. Ispravan je zaključak da je tu riječ o nabrojenim mjerama procesne zaštite, a da bi koja od njih bila primijenjena, o njoj „treba odlučiti procesno tijelo na temelju rezultata pojedinačne procjene žrtve“.²⁵

Osim što je temelj za izricanje posebnih mjera zaštite žrtve, institut pojedinačne procjene novelom ZKP-a iz 2024. godine zadobio je značenje i u kontekstu određivanja mjera opreza. Konkretno, u čl. 98. st. 1. ZKP-a navedeno je da se mjere opreza određuju „uzimajući u obzir rezultate pojedinačne procjene potreba žrtve i žrtvi bliskih osoba te potrebe zaštite žrtve“, a u sličnom se kontekstu pojedinačna procjena spominje u preoblikovanom st. 3. tog članka.

2.3. *Temeljna obilježja Pravilnika o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve*

Pravilnik o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve, koji je stupio na snagu 2017. godine, „propisuje minimalne zahtjeve koje je potrebno ispuniti kod procjenjivanja potreba za primjenom posebnih mjera zaštite u odnosu na žrtve“ (čl. 1. st. 2. Pravilnika). U nastavku će se dati njegov parcijalni pregled, u onoj mjeri u kojoj

24 Vlada RH, Konačni prijedlog, 58.

25 Elizabeta Ivičević Karas, Zoran Burić i Hrvoje Filipović, „Prva iskustva policijskih službenika u provođenju pojedinačne procjene žrtava kaznenih djela“, *Policija i sigurnost* 28, br. 4 (2019): 473.

je to neophodno za kontekst ovog rada.

Osobito je važna, ali i podložna različitim tumačenjima (o čemu će biti riječi u nastavku rada), odredba u kojoj se navodi da procjenu potreba žrtve „provode sva tijela prethodnog i kaznenog postupka (policijski službenici, državni odvjetnici i suci) koja dolaze u kontakt sa žrtvom, počevši od izvida pa do pravomoćnog okončanja kaznenog postupka“ (čl. 1. st. 3. Pravilnika). Na istom je tragu i čl. 3. st. 1. Pravilnika, koji propisuje da je „svako tijelo prethodnog i kaznenog postupka koje provodi ispitivanje žrtve dužno (...) provesti pojedinačnu procjenu potreba žrtve te sačiniti zaključak“, pri čemu će „razmotriti zaključak prethodno provedene pojedinačne procjene potreba žrtve“. U svrhu pojedinačne procjene mogu se i pribaviti podaci od različitih tijela, „a posebno od Odjela za podršku žrtvama i svjedocima u županijskim sudovima u kojima su ustrojeni“ (čl. 3. st. 2. Pravilnika). Pojedinačna procjena provodi se i „kada žrtva ne želi ili je onemogućena sudjelovati u tom postupku, a na temelju dostupnih podataka“ (čl. 4. st. 2. Pravilnika).

Jedan od parametara koji će se uzeti u obzir pri pojedinačnoj procjeni žrtve su i njezine osobne značajke (čl. 5. t. 1. Pravilnika), a od odredaba koje se odnose na tu problematiku najkontroverznija je ona u kojoj se navodi da će se žrtva „smatrati posebno ranjivom i ako je prethodno bila žrtvom kaznenog djela ili prekršaja s obilježjima nasilja, bez obzira na to je li to postupanje bilo prijavljivano i procesuirano kao kazneno djelo odnosno prekršaj ili nije, uzimajući pritom u obzir sve okolnosti slučaja“ (čl. 6. st. 2. Pravilnika). Iz jezičnog bi izričaja proizlazilo da je ovdje riječ o neoborivoj presumpciji, gdje bi tijelu koje provodi pojedinačnu procjenu bila dodijeljena dužnost i ovlast ocjenjivati je li prema žrtvi već bilo počinjeno kakvo kažnjivo djelo, a ako to tijelo – bez provođenja bilo kakvog postupka – ocijeni da jest, moralo bi žrtvu tretirati kao posebno ranjivu.

U čl. 9. st. 2. Pravilnika primjerično se navodi i koje bi to bile posebne mjere zaštite. Kao „procesne mjere zaštite“ navode se „poseban način ispitivanja, uporabu komunikacijskih tehnologija radi izbjegavanja vizualnog kontakta s počiniteljem, isključenje javnosti s rasprave, ispitivanje od strane osobe istog spola te, ako je to moguće, u slučaju ponovnog ispitivanja da ispitivanje provodi ista osoba, pratnju osobe od povjerenja, zaštitu tajnosti osobnih podataka“, a od ostalih mjera navodi i „omogućavanje razgovora sa savjetnikom na teret proračunskih sredstava, kao i druge mjere predviđene zakonom“.

U prilogu Pravilnika nalazi se obrazac o provedenom postupku pojedinačne procjene potreba žrtve za zaštitom, koji je vrlo kratak. Potpisuje ga „provoditelj procjene“, a u obrascu treba označiti je li procjena provedena „uz sudjelovanje žrtve“ ili „bez sudjelovanja žrtve“ (tj. na temelju dostupnih podataka, čl. 4. st. 2. Pravilnika) i je li nakon provedenog postupka zaključeno da nema potrebe ili da postoji potreba za primjenom posebnih mjera zaštite. U potonjem slučaju, ostavljen je prostor za navođenje mjera za čiju je primjenu utvrđena potreba. Navedeni je obrazac dužno ispuniti svako tijelo koje provodi pojedinačnu procjenu (čl. 10. st. 1. Pravilnika). Ni u obrascu ni drugdje u spisu predmeta tijelo koje utvrdi potrebu za primjenom posebnih mjera zaštite ne mora obrazlagati to svoje utvrđenje, što se u literaturi obrazlaže time što bi u suprotnom osjetljivi osobni podaci „postali dostupni i okrivljeniku uslijed

ostvarivanja prava na uvid u spis predmeta, što bi redovito bilo protiv interesa zaštite žrtve“.²⁶ S time u vezi, treba naglasiti da ispunjavanje obrasca ne može nadomjestiti odgovarajuću odluku (rješenje ili nalog) nadležnog tijela – primjerice, utvrdi li neko tijelo potrebu za isključenjem javnosti s rasprave i to unese u obrazac, time se ne umanjuje dužnost nadležnog raspravnog vijeća da o tome donese obrazloženo i javno objavljeno rješenje protiv kojeg je moguća žalba (čl. 390. ZKP-a). To vrijedi i za slučaj kada je provoditelj procjene sam predsjednik raspravnog vijeća jer je i tada nužno o isključenju javnosti odlučiti putem rješenja, a ne pukim ispunjavanjem obrasca.

3. POJEDINAČNA PROCJENA „UZ SUDJELOVANJE ŽRTVE“ (ČL. 43.A ST. 5. ZKP-A)

Prema prvotnim zamislima članova radne skupine koja je izrađivala prijedlog VII. novele ZKP-a, pojedinačnu procjenu trebao je provoditi ponajprije policijski službenik koji prvi dođe u kontakt sa žrtvom, dok se u kasnijim procesnim stadijima pojedinačna procjena ne bi uvijek trebala provoditi. Državni odvjetnik i sud mogli bi se, doduše, naći „u poziciji da provode pojedinačnu procjenu (...) kako tijekom istrage, tako i tijekom nekog kasnijeg postupovnog stadija“, ali ne nužno.²⁷ Upravo takvo rješenje – prema kojem pojedinačnu procjenu u pravilu treba obavljati samo policija – propisuje i austrijsko zakonodavstvo (§ 66.a ZKP-a), što podržava i tamošnja literatura.²⁸ Nasuprot tome, Pravilnikom je propisano da procjenu provode „sva tijela“ koja dolaze u kontakt sa žrtvom, pri čemu se izrijeком navode policija, državni odvjetnik i sud. Procjena se u pravilu obavlja „uz sudjelovanje žrtve“, dok se „na temelju dostupnih podataka“ provodi samo „kada žrtva ne želi ili je onemogućena sudjelovati“ u procjeni, a ne i kada tijelo koje vodi postupak – na temelju već provedene procjene i ostalih podataka u spisu ili na temelju stručnog ili općeljudskog iskustva (npr. iz činjenice da je kazneno djelo počinjeno iz nehaja) – smatra očiglednim da ne postoji potreba za primjenom posebnih mjera zaštite.

S time u vezi pojavljuje se potreba za tumačenjem sintagme „uz sudjelovanje žrtve“. Znači li ta sintagma da svako tijelo (tj. svaki „provoditelj procjene“) mora – izvan ili na marginama provedbe zakonski reguliranih procesnih radnji – razgovarati sa žrtvom kako bi se utvrdile njezine osobne značajke te vrsta i narav kaznenog djela, kao i okolnosti počinjenja kaznenog djela? Naime, upravo su ti faktori, u skladu s čl. 43.a st. 2. ZKP-a, ključni pri pojedinačnoj procjeni. Kada je riječ o policijskim službenicima, koji razgovore sa žrtvom provode prije nego što kazneni postupak započne (npr. kada zaprimaju kaznenu prijavu ili provode obavijesni razgovor), provedba pojedinačne procjene u izravnom kontaktu sa žrtvom nije sporna, pa ni onda kada se to čini u nešto opuštenijoj atmosferi, izvan procesne forme. Razlog je to što se saznanja prikupljena od žrtve ne mogu neposredno koristiti kao svjedočki iskazi, tj. kao dokazi u postupku, zbog čega je – s aspekta presumpcije nedužnosti i

26 Ivičević Karas, Burić i Filipović, „Prva iskustva“, 472.

27 Burić, „Novi položaj žrtve u kaznenom postupku“, 405.

28 Fuchs i Ratz, ur., *Wiener Kommentar*, § 66.a, rubni br. 3.

ostalih prava okrivljenika – rizik pristranosti puno manji.

Kada je riječ o pojedinačnoj procjeni koju provodi državni odvjetnik, navedeni su rizici nešto veći. Ako se u neposrednom kontaktu sa žrtvom, makar i neplanirano, pribave saznanja o okolnostima kaznenog djela, a sve se to čini bez prisutnosti okrivljenika i bez formalnog bilježenja sadržaja razgovora, postavlja se pitanje može li takvo postupanje kontaminirati postupak. Tim više je to pitanje aktualno kada se ima u vidu da iskazu svjedoka prethodi upozorenje o posljedicama davanja lažnog iskaza, dok takvih upozorenja nema kada je riječ o razgovorima sa žrtvom u sklopu pojedinačne procjene koja se provodi prije ispitivanja. Takva se paradoksalna situacija na sam spis predmeta vrlo vjerojatno neće odraziti jer će u obrascu stajati samo da je pojedinačna procjena provedena „uz sudjelovanje žrtve“, pa okrivljenik neće ni znati za sadržaj razgovora koji su doveli do zaključka da je žrtvi potrebna odnosno da joj nije potrebna posebna zaštita.

Navedeni se rizici još više manifestiraju u stadiju rasprave. Jedan od razloga zašto su eventualna izvanraspravna saznanja članova raspravnog vijeća problematična svakako je načelo javnosti, koje, kao demokratski standard, omogućava građanima fizičku prisutnost na raspravi, kao i mogućnost saznanja o sadržaju rasprave putem javnih medija. Kontakt raspravnog suda sa žrtvom izvan raspravnog ročišta kako bi se utvrdile potrebe za zaštitom žrtve, u kojem bi „isplivale“ okolnosti kaznenog djela, to bi načelo doveo u pitanje. Svjedočki iskaz žrtve na javnoj raspravi mogao bi biti u koliziji s onim što je prethodno rečeno „u četiri oka“, a što javnost nije imala prilike čuti niti je na bilo koji način zabilježeno. Time bi rasprava u ekstremnim slučajevima mogla biti pretvorena u svojevrstu farsu. S druge strane, ako bi se kontakt raspravnog suda sa žrtvom u okviru pojedinačne procjene provodio pred javnošću, npr. neposredno prije ispitivanja žrtve (ili oštećenika) kao svjedoka, problematično bi bilo postavljanje bilo kakvih pitanja kojima bi se pokušavalo saznati za osobne značajke žrtve osim onih značajki koje su *sine qua non* za utvrđivanje odlučnih činjenica.

Osim načela javnosti, može doći u pitanje i načelo sudjelovanja laika u sudovanju, pa i načelo neposrednosti. Ako je predsjednik vijeća „provoditelj procjene“ koja se obavlja bez prisutnosti članova vijeća, tada članovi ne raspolažu istom informacijskom osnovom pri donošenju odluke kojom raspolaže predsjednik, pa je njihova uloga neravnopravna. Oni, doduše, i dalje sudjeluju u dokaznom postupku *stricto sensu*, ali o razgovoru „u četiri oka“ mogu saznati jedino na način da im bitan sadržaj razgovora prepriča predsjednik vijeća, što ni u logičkom ni u psihološkom pogledu ne može nadomjestiti izravan kontakt s dokazom.²⁹

Još jedna moguća posljedica suviše revnosno provedene pojedinačne procjene žrtve, tj. ekstenzivnog tumačenja odredaba koje propisuju dužnost procesnih tijela da provedu procjenu uz sudjelovanje žrtve, moglo bi biti ugrožavanje prava na neovisan i nepristran sud (čl. 29. st. 1. Ustava Republike Hrvatske, čl. 6. st. 1. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda).³⁰ Razlozi za otklon suca

29 Davor Krapac, *Kazneno procesno pravo – Prva knjiga: Institucije* (Zagreb: Narodne novine, 2020.), 121.

30 Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90., 135/97., 113/00., 28/01., 76/10., 5/14. (u daljnjem tekstu: Ustav); Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne

u kaznenom postupku mogu biti vrlo različiti, primjerice „okolnosti koje izazivaju sumnju u njegovu nepristranost“ (čl. 32. st. 2. ZKP-a), što je u skladu s načelom da je sudac dužan ponašati se tako da „ne dovede u pitanje svoju nepristranost i neovisnost u suđenju“ (čl. 89. Zakona o sudovima)³¹. Pritom sudac ne samo da mora biti neovisan i nepristran, nego mora i „ostavljati dojam da je takav“.³² U praksi je otklon, primjerice, određen u odnosu na suca koji je sam smatrao da „nije u mogućnosti objektivno prosuđivati i postupati prilikom odlučivanja o prijedlogu stranke koja ga proziva za nezakonit i nepravilan rad“, pa i unatoč tome što tvrdnje stranke o nezakonitom i nepravilnom radu suca nisu bile ničim potkrijepljene;³³ izuzet je i sudac koji je od trećih osoba (socijalnog radnika i dr.) dobio informacije o „meritumu postupka“ prije nego što je zadužio predmet;³⁴ prihvaćen je otklon na zahtjev sutkinje čiji je suprug, kao zamjenik na županijskom državnom odvjetništvu, provodio izvide;³⁵ izuzeta je sutkinja zato što je branitelj u tom kaznenom predmetu nekoć zastupao sutkinjinu majku u parničnom postupku.³⁶ U nekim od spomenutih primjera okolnosti na temelju kojih je određen otklon bile su od manjeg značenja za dojam o nepristranosti nego što bi to mogla biti pojedinačna procjena žrtve koju bi predsjednik vijeća izvan rasprave proveo sa žrtvom „u četiri oka“ o okolnostima počinjenja kaznenog djela koje je predmet postupka, a tijekom koje bi mogao razviti i pretjerano empatičan, a time i pristran odnos prema osobi koju pravni sustav u procesnom smislu, doduše, naziva žrtvom, ali koja u materijalnopravnom smislu to možda i nije.³⁷ I Europski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: ESLJP) naglašava da već sam vanjski dojam može imati važnost u kontekstu izuzeća jer i on može utjecati na povjerenje koje sudovi moraju uživati u demokratskom društvu.³⁸ To što sudac ima osobna saznanja o jednom od svjedoka u predmetu ne znači nužno da će imati predrasude u korist svjedočenja te osobe; u svakom pojedinom slučaju mora se odlučiti je li predmetno poznavanje takve prirode i stupnja da ukazuje na nedostatak nepristranosti suda.³⁹ Povredu načela nepristranosti kao elementa prava na pravičan postupak predstavlja i činjenica da je sudac porotnik poznavao žrtvu te komentirao njezin karakter u okolnostima koje bi se mogle shvatiti kao komentar ili reakcija na njezino usmeno svjedočenje.⁴⁰

novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97., 6/99., 8/99., 14/02., 1/06., 13/17. (u daljnjem tekstu: Konvencija).

31 Zakon o sudovima, Narodne novine, br. 28/13., 33/15., 82/15., 82/16., 67/18., 126/19., 130/20., 21/22., 60/22., 16/23., 155/23., 36/24.

32 Krapac, *Kazneno procesno pravo*, 146.

33 Općinski sud u Rijeci, 29 Su-311/17 od 24. ožujka 2017.

34 Općinski sud u Rijeci, 29 Su-120/16 od 26. veljače 2016.

35 Općinski sud u Rijeci, 29 Su-1730/21 od 13. siječnja 2022.

36 Županijski sud u Rijeci, 29 Su-93/20 od 7. veljače 2020.

37 Za materijalnopravni pojam žrtve v. u: Petar Novoselec i Igor Martinović, *Komentar Kaznenog zakona, I. knjiga: Opći dio* (Zagreb: Narodne novine, 2019.), 517.

38 ESLJP, Castillo Algar protiv Španjolske, br. zahtjeva 28194/95 od 28. listopada 1998.

39 ESLJP, Pullar protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. zahtjeva 22399/93 od 10. lipnja 1996.

40 ESLJP, Kristiansen protiv Norveške, br. zahtjeva 1176/10 od 17. prosinca 2015. ESLJP pri svojoj ocjeni o tome je li sud nepristran koristi tzv. subjektivni pristup i objektivni pristup, što slijedi i Ustavni sud RH. Opširnije v. npr. u: Duška Šarin, „Aspekti prava na pravično suđenje

Sljedeći je problem pojedinačne procjene koja bi se provodila u izravnom kontaktu raspravnog suda sa žrtvom povezan s načelom kontradiktornosti (*audiatur et altera pars*). To načelo traži da se optuženiku pruži mogućnost iznošenja svojeg stava o svim pitanjima koja su predmet raspravljanja te izjašnjavanja o stavovima protivne stranke, kao i stavljanja prijedloga radi rješavanja spornih pitanja i zaštite svojih prava.⁴¹ Drugim riječima, to načelo nalaže da se „procesne radnje (...), koliko je to god po prirodi stvari moguće, obavljaju u prisutnosti obiju stranaka koje imaju pravo i mogućnost da pri obavljanju tih radnji zastupaju svoje interese i izražavaju svoje stajalište“.⁴² Navedeno načelo uključuje i mogućnost postavljanja pitanja žrtvi kao svjedoku, davanja osvrta na navode žrtve kao oštećenika u okviru završnih govora itd. Kako bi se ta prava mogla ostvariti, okrivljenik mora znati što je žrtva uopće govorila pred raspravnim sudom, što nije slučaj ako žrtva „iza zatvorenih vrata“ razgovara s predsjednikom vijeća o okolnostima počinjenja kaznenog djela, čime *de facto* može utjecati ne samo na odluku o tome hoće li se primijeniti mjere zaštite, nego i na presudu. Optuženiku je nedvojbeno u interesu konfrontirati se sa svime što je žrtva o predmetu postupka rekla predsjedniku vijeća, i to ne samo tijekom rasprave, nego i nasamo. Ponovi li žrtva na raspravi pri dokaznoj radnji ispitivanja sve ono što je u vezi s predmetom rekla nasamo predsjedniku vijeća, problem izostanka kontradiktornosti bit će većim dijelom saniran, no nije teško zamisliti situaciju u kojoj bi žrtva u opuštenijoj atmosferi povjerala predsjedniku vijeća informacije koje bi ekskulpirale okrivljenika, pa i informacije koje bi inkriminirale samu žrtvu, a koje bi zatim odlučila prešutjeti pri davanju iskaza.

U prethodnim je odlomcima sudjelovanje žrtve u pojedinačnoj procjeni problematizirano s aspekta načela kaznenog postupka i prava okrivljenika, no i iz pozicije interesa žrtve postavlja se pitanje kako tumačiti čl. 43.a ZKP-a i različite odredbe Pravilnika na način koji će žrtvu što manje izlagati rizicima sekundarne viktimizacije. Kada je riječ o mogućim izvanraspravnim kontaktima suca i žrtve koji se tiču predmeta postupka, jasno je da već sama svijest obrane o tome da je raspravni sudac povjerljivo i neformalno komunicirao sa žrtvom može biti dovoljna da se (makar i neosnovano) zatraži njegovo izuzeće, čime bi se postupak mogao usporiti, čak i kada bi sam sadržaj te komunikacije bio posve beznačajan za ishod postupka. Osim mogućeg usporavanja postupka, problem višekratne provedbe pojedinačne

– pravo na pristup sudu kroz jurisprudenciju Ustavnog suda Republike Hrvatske“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 53, br. 3 (2016): 743-744.

41 Tihomir Vasiljević, *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ* (Beograd: Savremena administracija, 1981.), 115.

42 Vladimir Bayer, *Kazneno procesno pravno – odabrana poglavlja, Knjiga I.: Uvod u teoriju kaznenog procesnog prava* (Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1995.), 16. Za razliku od Vasiljevića i Bayera, Krapac načelo kontradiktornosti shvaća uže, kao pravo na obavijest i suprotstavljanje radnjama koje poduzima ili predlaže optužba, dok bi pravo okrivljenika na iznošenje stajališta i dokaza „pri bilo kojoj radnji u postupku“ potpadalo pod postulat jednakosti oružja (Krapac, *Kazneno procesno pravo*, 166), ali ne i pod načelo kontradiktornosti. Takva diferencijacija počiva na praksi ESLJP-a, u kojoj se zasebno razmatraju pravo na kontradiktoran postupak (engl. *right to an adversarial trial*) i jednakost oružja (engl. *equality of arms*), pri čemu se ta dva koncepta ne razgraničavaju strogo jer su „blisko povezani“ zbog čega se nerijetko „promatraju zajedno“.

procjene jest i potencijalno evociranje kaznenog djela kao traumatičnog događaja. S jedne strane, zakon nalaže tijelima koja vode postupak da broj ispitivanja žrtve svedu na najmanju moguću mjeru, dok im s druge strane nalažu višekratnu provedbu pojedinačne procjene žrtve, koja u psihološkom smislu može predstavljati opterećenje za žrtvu unatoč tome što joj je svrha različita od ispitivanja žrtve u svojstvu svjedoka. Ako bi se uzelo da procjena „uz sudjelovanje žrtve“ mora uključivati razgovor s provoditeljem procjene, žrtva bi, i unatoč nastojanju zakonodavca da se broj ispitivanja svede na najmanju moguću mjeru, potencijalno vodila razgovor s cijelim nizom provoditelja procjene. Ako se uzme u obzir da može doći i do ukidanja prvostupanjske presude povodom žalbe, obnove postupka i različitih drugih procesnih situacija u kojima bi se žrtva mogla ponovno ispitivati, inzistiranje na višekratnom provođenju izvanraspravnih razgovora sa žrtvom postalo bi apsurdno.

U opisanim okolnostima postavlja se pitanje može li postupak pojedinačne procjene pred različitim tijelima, ako se provodi u svojem punom obujmu, postići kontraefekt u odnosu na žrtvu. Žrtvi bi, naime, ista osoba prvo pristupala na način koji je „fleksibilan“ i koji „ne smije biti strogo formaliziran“ jer „podrazumijeva i neformalnu komunikaciju, da bi se žrtva osjećala donekle sigurno i ugodno“,⁴³ nakon čega bi ta osoba odjednom „promijenila ploču“, upućivala žrtvi upozorenje o posljedicama lažnog prijavljivanja odnosno iskazivanja i nakon toga pristupala izvidnoj ili dokaznoj radnji. Notorno je da svjedoci često ne razumiju zašto ih se više puta ispituje u prethodnom i kaznenom postupku te da s time u vezi često osjećaju stanovitu konfuziju, pa i frustraciju jer su „sve to isto već rekli više puta“, a višekratna pojedinačna procjena koja bi uključivala razgovore sa žrtvom takve bi osjećaje mogla dodatno produbiti. Time bi se žrtva u postupku izložila velikom broju različitih razgovora koji se međusobno razlikuju prema više elemenata: koje tijelo provodi radnju, može li pojedina izjava poslužiti kao dokaz, kakvi su učinci neistinitog ili nepotpunog iskazivanja, sudjeluje li u pojedinoj radnji obrana, bilježi li se ono što je rečeno, je li prisutna javnost, provodi li se radnja uživo ili audio-video vezom itd. Pitanje je doprinosi li ovakav rašomon procesnih situacija ostvarenju žrtvinih prava i interesa ili, pak, kod nje može stvoriti osjećaj zbunjenosti, nerazumijevanja i straha prema sustavu. Protumače li se odredbe Pravilnika ekstenzivno, plemenito nastojanje za daljnjom zaštitom žrtve može biti kontraproduktivno ne samo za okrivljenika i javni interes, nego i za samu žrtvu.

Iz svega navedenoga slijedi da termin „uz sudjelovanje žrtve“ ne treba interpretirati na način da bi svako tijelo koje vodi postupak uvijek moralo provoditi pojedinačnu procjenu u formi razgovora sa žrtvom. Kako policija prva dolazi u kontakt sa žrtvom, kada su „rane još svježije“, logično je da upravo policijski službenici trebaju biti oni koji će, u pravilu, provoditi pojedinačnu procjenu u izravnom kontaktu, pri čemu način razgovora, ako je potrebno, može biti i razmjerno neformalan, tim više što razgovor policije s potencijalnim svjedokom nije dokaz u postupku. Drugačije stoje stvari kada pojedinačnu procjenu ponavlja državni odvjetnik: tada će u pravilu biti dovoljno da se neposredno prije ispitivanja žrtve kao svjedoka konstatira da je već bila provedena pojedinačna procjena te da se, ako iz stanja u spisu i navoda žrtve

43 Ivičević Karas, Burić i Filipović, „Prva iskustva“, 472.

ne bi proizlazilo drugačije, i bez posebnog razgovora prijede na formalno ispitivanje. Već u tom stadiju postupka nužan je oprezan pristup pojedinačnoj procjeni, a to još više vrijedi u odnosu na raspravu, koja je obilježena kontradiktornošću, javnošću, kolegijalnim odlučivanjem i neposrednošću. Neformalni izvanraspravni kontakt predsjednika vijeća (ili cijelog vijeća) sa žrtvom, bez prisutnosti optuženika i drugih sudionika u postupku, koji bi se mogao neposredno ili posredno dotaknuti i okolnosti počinjenja kaznenog djela, može ugroziti temeljna prava okrivljenika i ciljeve postupka propisane u čl. 1. st. 1. ZKP-a. Smatra li predsjednik vijeća da bi žrtvi koristio povjerljivi razgovor, koji bi mogao rezultirati i mjerama njezine zaštite, taj razgovor treba čim prije kanalizirati stručnim osobama – odjelu za podršku žrtvama i svjedocima, a ako takvog odjela nema, odgovarajućoj ustanovi ili organizaciji koja je aktivna u lokalnoj zajednici – te od njih tražiti povratnu informaciju. Razgovori s trećim osobama plodonosniji su i za žrtvu i za okrivljenika i za javni interes negoli povjerljivi razgovori s predsjednikom vijeća, koji mogu nepotrebno kontaminirati postupak. Ako, pak, predsjednik vijeća ne smatra vjerojatnim, na temelju podataka u spisu i drugih informacija kojima raspolaže, da bi žrtvi bila potrebna posebna zaštita, a pojedinačna je procjena već provedena u prethodnom postupku, kazneni se postupak može provoditi u svojem uobičajenom formatu i ritmu. Za takvu se procjenu ne može reći da je provedena bez sudjelovanja žrtve, pa nema potreba da se ta rubrika označava u obrascu, nego je i tada riječ o procjeni provedenoj uz sudjelovanje žrtve, samo što je izravan kontakt ostvaren u ranijem procesnom stadiju. Takvim se postupanjem prava žrtava ni na koji način ne povređuju, dok se, s druge strane, sprečava povreda temeljnih načela postupka ili, u najmanju ruku, stvaranje dojma da se ta načela povređuju.

Završno, vrijedi naglasiti i da je navedeno tumačenje u skladu s postojećim postupanjem prakse. Prema podacima koje su autorima za potrebe ovog znanstvenog istraživanja dostavila četiri najveća županijska suda (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek), tijekom 2022. godine na tim sudovima zaprimljena su 203 kaznena predmeta u kojima postoji žrtva kaznenog djela, a ni u jednom od njih pojedinačnu procjenu žrtve nije osobno proveo sudac (sudac istrage, predsjednik optužnog vijeća ili predsjednik raspravnog vijeća), nego su je proveli djelatnici odjela za pomoć i podršku žrtvama i svjedocima.

Inspiraciju za razrješenje opisanih dvojbi *de lege ferenda* moguće je pronaći u slovenskom zakonodavstvu. Pojedinačna procjena žrtve propisana je u čl. 143.č tamošnjeg Zakona o kaznenom postupku⁴⁴ na način koji je uvelike sličan čl. 43.a hrvatskog ZKP-a, ali je i umjereniji jer uspijeva pronaći bolji balans između, s jedne strane, prava okrivljenika i načela kaznenog postupka, a s druge strane, prava i interesa žrtve. Konkretno, u čl. 143.č st. 5. slovenskog ZKP-a propisano je da pojedinačnu procjenu provodi u prvom redu policija, a u određenim situacijama i državni odvjetnik, dok se kasnije u postupku individualna ocjena aktualizira (osuvremenjuje, ažurira, slov. *posodablja*) samo ako se „bitno izmijene njezini elementi“.

44 Zakon o kazenskem postopku, Uradni list Republike Slovenije, br. 176/21.

4. POSEBAN NAČIN ISPITIVANJA ŽRTVE (ČL. 43.A ST. 1. ZKP-A I ČL. 9. ST. 2. PRAVILNIKA) I ISPITIVANJE PUTEM AUDIO-VIDEO UREĐAJA (ČL. 44. ST. 5. T. 4. U VEZI S ČL. 292. ST. 6. ZKP-A)

U čl. 44. st. 5. t. 4. ZKP-a, među pravima žrtve u odnosu na koju su utvrđene posebne potrebe zaštite, navodi se i pravo da bude ispitana putem audio-video uređaja, osim ako zahtijeva da bude nazočna u sudnici tijekom davanja iskaza, uz upućivanje na čl. 292. st. 6. ZKP-a. Usporedo se, u čl. 43.a st. 1. ZKP-a, neovisno o tome zahtijeva li to žrtva ili ne, navodi i da će tijelo koje provodi ispitivanje, u slučaju da ocijeni da postoji potreba za primjenom posebnih mjera zaštite, utvrditi „koje posebne mjere zaštite bi se trebale primijeniti“, pri čemu se primjerično, bez posebnog objašnjenja o čemu se točno radi, navodi da ono može odrediti „poseban način ispitivanja žrtve“. Unatoč tome što zakonodavac nije preciznije odredio dopuštene gabarite posebnog načina ispitivanja žrtve, u literaturi se ističe da „pojedinačna procjena i služi upravo tome da se, prema potrebi, odredi poseban način formalnog ispitivanja kao dokazne radnje, u cilju procesne zaštite žrtve, odnosno zaštite od njezine dodatne traumatizacije i viktimizacije“.⁴⁵

Kada je riječ o ispitivanju žrtve u svojstvu svjedoka putem audio-video uređaja, zakonski je osigurano poštovanje načela kontradiktornosti jer se to ispitivanje provodi tako da „stranke mogu postavljati pitanja“ (čl. 292. st. 3. ZKP-a). Stoga zakon u ovom kontekstu ne otvara prostor postupanjima koja bi dovela u pitanje konfrontacijsko pravo okrivljenika. Navedeno se, pak, ne može reći i u odnosu na zakonsku formulaciju u kojoj se spominje „poseban način ispitivanja žrtve“, bez preciziranja kako bi to ispitivanje izgledalo i na koji bi način bila osigurana prava okrivljenika. S time u vezi, valja istaknuti da u čl. 43.a ZKP-a, kao ni u Pravilniku, poseban način ispitivanja žrtve nije izjednačen s ispitivanjem putem audio-video uređaja, pa se postavlja pitanje je li zakonodavčeva intencija bila proširiti diskrecijski prostor tijela koje provodi ispitivanje, npr. tako da bi ono okrivljenika moglo onemogućiti u postavljanju pitanja, ili se time samo upućuje na ostale odredbe ZKP-a koje su i prije uvođenja pojedinačne procjene žrtve osiguravale zaštitne mehanizme pri njezinu ispitivanju. Primjer takve odredbe je čl. 438. ZKP-a, kojim se raspravnom vijeću omogućuje da optuženika „privremeno udalji iz sudnice ako suoptuženik ili svjedok odbija dati iskaz u njegovoj prisutnosti ili ako okolnosti pokazuju da u njegovoj prisutnosti neće govoriti istinu“, pri čemu se uskraćeno optuženikovo pravo kompenzira time što će mu se nakon povratka u sudnicu iskaz pročitati, a nakon čega on ima pravo postavljati pitanja i može davati primjedbe na iskaz. Ta je odredba postojala i primjenjivala se i prije uvođenja pojedinačne procjene žrtve (npr. Općinski sud u Rijeci, KO-121/2011; K-757/2013), a sada se može primjenjivati na temelju prethodno provedene pojedinačne procjene žrtve, ali i neovisno o provedenoj procjeni ako postoje propisani zakonski uvjeti (npr. na temelju ocjene suda *ad hoc*). Nadalje, pod „poseban način ispitivanja“ mogu se podvesti i drugi načini ispitivanja svjedoka koji u zakonodavstvu već otprije postoje, a koji u konkretnom slučaju mogu, ali i ne moraju biti uzročno-posljedično povezani s prethodno provedenom

45 Ivičević Karas, Burić i Filipović, „Prva iskustva“, 473.

pojedinačnom procjenom žrtve, npr. ispitivanje djeteta s navršenih četrnaest godina (čl. 292. st. 2. ZKP-a), ispitivanje ugroženog svjedoka (čl. 294. st. 1. ZKP-a) ili ispitivanje djeteta koje nije navršilo šesnaest godina, ako je žrtva kataloški određenog kaznenog djela (čl. 115. st. 2. Zakona o sudovima za mladež).⁴⁶ Osim toga, pod „poseban način ispitivanja“ mogu se podvesti i različite procesne mjere koje ni po čemu nisu zakonski sporne, npr. osiguravanje odgovarajućeg razmaka između optuženika i žrtve, odnosno oštećenika u sudnici i sudskom hodniku.

S druge strane, mogućnost određivanja „posebnog načina ispitivanja“ nikako se ne bi smjela tumačiti kao ovlast tijela koje provodi ispitivanje da to ispitivanje provede *contra legem*. Ne smije se odrediti način ispitivanja kojim bi se povrijedila ustavna i konvencijska prava okrivljenika,⁴⁷ kao ni bilo koji drugi način ispitivanja koji nije u skladu sa ZKP-om. Kazneni se postupak može voditi i završiti samo „prema pravilima i pod uvjetima propisanim zakonom“ (čl. 1. st. 2. ZKP-a), što znači da kazneni sud nije ovlašten osmišljavati posebne načine ispitivanja koji bi bili protivni zakonskim pravilima o ispitivanju svjedoka, niti je ovlašten pravila o ispitivanju posebnih skupina svjedoka proširivati izvan zakonom određenih granica.

Koliko god bila privlačna ideja da kazneni postupak mora biti fleksibilan i da procesna tijela ne mogu žrtvi pristupati kao pukom dokaznom sredstvu, koje bi služilo ostvarenju širih društvenih ciljeva, treba se podsjetiti da u kaznenom postupku postoji *numerus clausus* dokaza kojima se utvrđuje krivnja i kaznenopravne sankcije, te da se ti dokazi moraju izvoditi upravo onako kako je propisano u zakonu, a da su odstupanja od tog načina izvođenja dopuštena samo u onoj mjeri i pod onim uvjetima pod kojima je to zakonom propisano. Takva procesna krutost, koja je u kaznenom pravu itekako opravdana, razlog je zašto se u njemačkoj pravnoj doktrini ističe da je kazneni postupak „strogi dokazni postupak“ (njem. *Strengbeweisverfahren*),⁴⁸ čime se razlikuje od građanskog postupka, u kojem takve rigidnosti nema, zbog čega se naziva „slobodnim dokaznim postupkom“ (njem. *Freibeweisverfahren*).

Iz navedenoga slijedi da zakonodavac uvođenjem „posebnog načina ispitivanja“ žrtve u sadržajnom smislu nije uveo nikakve nove načine ispitivanja niti je liberalizirao postojeće, pa se postavlja pitanje koji je uopće praktični učinak uvođenja mogućnosti određivanja „posebnog“ načina ispitivanja. U konačnici se ta zakonska intervencija može shvatiti samo kao poziv tijelu koje provodi ispitivanje da ozbiljnije razmotri mogućnost primjene postojećih zakonskih instituta ili kao poziv da pri ispitivanju žrtve kao svjedoka osigura humano, kulturno, obzirno i racionalno ophođenje procesnih subjekata. Upitno je, međutim, mogu li se ti ciljevi učinkovito postići normativnim zahvatom koji uključuje interpolaciju instituta pojedinačne

46 Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine, br. 84/11., 143/12., 148/13., 56/15., 126/19.

47 U više je presuda ESLJP-a utvrđeno da je načinom ispitivanja žrtve povrijedeno pravo na pravičan postupak, npr. ESLJP, Bocos-Cuesta protiv Nizozemske, br. zahtjeva 54789/00 od 10. studenoga 2005; ESPLJ, D. protiv Finske, br. zahtjeva 30542/04 od 7. srpnja 2009; ESPLJ, A. L. protiv Finske, br. zahtjeva 23220/04 od 27. siječnja 2009; ESPLJ, Trofimov protiv Rusije, br. zahtjeva 1111/02 od 4. prosinca 2008; ESPLJ, Sadak i dr. protiv Turske (br. 1), br. zahtjeva 74318/01 od 17. lipnja 2001.

48 Christoph Knauer, Hans Kudlich i Hartmut Schneider, ur., *Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung* (München: C. H. Beck, 2024.), § 244., rubni br. 34.

procjene žrtve u već postojeći sustav, donošenje novog Pravilnika i propisivanje obveze ispunjavanja obrasca, ili su se ciljevi Direktive 2012/29/EU jednako dobro, a možda i bolje, mogli postići manje ambicioznim i jasnije uobličnim zakonskim rješenjem.

De lege ferenda, i u ovom bi kontekstu kao primjer moglo poslužiti zakonsko rješenje u Sloveniji. U slovenskom se zakonodavstvu ne propisuju posebne mjere zaštite žrtve fluidnog sadržaja (npr. poseban način ispitivanja), nego se u čl. 143.č st. 4. Zakona o kaznenom postupku taksativno nabrajaju mjere zaštite koje se mogu primijeniti, i to tako što se blanketno upućuje na odgovarajuće odredbe zakona koje već postoje („pojedinačna ocjena oštećenika uzima se u obzir pri odlučivanju bi li i u kojoj bi mjeri oštećeniku koristile mjere iz čl. 84. st. 1. ovoga Zakona, (...) i to zbog njegove izloženosti sekundarnoj odnosno ponovljenoj viktimizaciji, zastrašivanju i osveti“). Nakon toga se, u istoj odredbi, ističe da se te mjere mogu primijeniti samo „ako su ostvareni drugi zakonski uvjeti“, čime se jasno daje do znanja da iz pojedinačne procjene ne mogu proisteći arbitrarne mjere koje bi procesno tijelo smatralo prikladnima u konkretnoj situaciji, nego samo one čiji su sadržaj i uvjeti primjene propisani zakonom. Završno, valja primijetiti i da slovenski zakonodavac nije smatrao potrebnim uvoditi podvajanje između žrtve i oštećenika kao procesnih subjekata, nego se za obje te kategorije i dalje upotrebljava pojam „oštećenik“ (slov. *oškodovanec*, čl. 144. al. 6. Zakona o kaznenom postupku), čime se omogućuje daljnje postojanje korisne distinkcije između procesnopravnog i materijalnopravnog nazivlja (oštećenik – žrtva, okrivljenik – počinitelj), a ujedno i otklanja potreba za formalnim razlikovanjem pojma oštećenika od pojma žrtve u procesnom smislu. Opisano zakonsko rješenje uspijeva jednostavno, jasno i nepretenciozno inkorporirati zahtjeve Direktive 2012/29/EU u slovenski pravni poredak, uspijevajući istodobno ostvariti ciljeve Direktive i očuvati sustavnost kaznenog procesnog prava.

5. ZAKLJUČAK

Plemenita je težnja zakonodavca da žrtve kaznenih djela zaštiti u što je većoj mjeri – kako od sekundarne viktimizacije, tako i od mogućih novih kaznenih djela – kao i da omogući ostvarenje svih imovinskih i drugih prava koja im pripadaju po hrvatskim i europskim propisima. Međutim, dok realizacija tih prava po pravomoćnosti kaznene presude, kada žrtva prestaje biti sporedni procesni subjekt i postaje žrtvom u punom smislu riječi, ne interferira s pravima okrivljenika, tijekom kaznenog postupka svako snaženje procesnih prava žrtve vrlo lako može imati i neželjeno naličje – kako na planu prava okrivljenika, tako i u kontekstu ostvarenja zakonom propisanih svrha kaznenog postupka.

Pronaći ravnotežu između nastojanja da se afirmiraju prava žrtve u kaznenom postupku, a da se pritom ne poremete uvriježeni standardi zaštite prava okrivljenika, delikatan je zakonodavni zadatak koji zahtijeva visoku razinu promišljenosti i nomotehničke preciznosti. Pritom treba imati na umu da svaka direktiva, pa tako i Direktiva 2012/29/EU, državama članicama ostavlja značajan diskrecijski prostor za osmišljavanje zakonskog rješenja koje će biti vjerno duhu konkretne direktive,

ali i duhu pravnog sustava u koji se nove ili izmijenjene odredbe inkorporiraju. Ako se novo rješenje ne uskladi s postojećim sustavom, praktične se dvojbe teško mogu izbjeći, naročito kada zakonodavac upotrijebi izričaj koji svojom fluidnošću otvara pitanja na koja je teško pronaći odgovor prihvaćenim metodama tumačenja. U takvoj se situaciji zakonodavčeva benevolentnost prema žrtvi teško može kvalitetno pretočiti u pravni život.

Među odredbama ZKP-a koje reguliraju pojedinačnu procjenu žrtve, u ovom je radu najviše pažnje posvećeno dvjema: odredbi prema kojoj se procjena provodi „uz sudjelovanje žrtve i uzimajući u obzir njezine želje“ (čl. 43.a st. 5. ZKP-a) te odredbi koja među posebnim mjerama zaštite navodi i „poseban način ispitivanja žrtve“ (čl. 43.a st. 1. ZKP-a). Prema mišljenju autora rada, oba zakonska izričaja treba tumačiti restriktivno, u skladu s onime što je navedeno u odgovarajućim dijelovima ovog rada. Takvo je tumačenje potrebno ponajprije radi zaštite prava okrivljenika, naročito ustavnog i konvencijskog standarda, prema kojem okrivljenik ima pravo „da ispituje ili dade ispitati svjedoke optužbe“ (čl. 29. st. 2. al. 6. Ustava i čl. 6. st. 3.d Konvencije). Taj standard može biti ugrožen suviše velikim koncesijama prema žrtvi kao procesnom sudioniku, npr. izvanraspravnim razgovorima predsjednika raspravnog vijeća sa žrtvom pri pojedinačnoj procjeni žrtve ili „posebnim načinom“ ispitivanja u kojem bi se reducirale mogućnosti okrivljenika da ospori žrtvin svjedočki iskaz ili da je kao svjedoka – u okvirima onoga što je zakonito i umjesno – podvrgne različitim pitanjima, pa i onima koja impliciraju okrivljenikovu neudžnost. Osim načela kontradiktornosti, ekstenzivnim načinom provedbe pojedinačne procjene žrtve i mjera koje su na temelju te procjene određene mogu se ugroziti i druga prava i načela, među kojima i pravo na neovisan i nepristran sud, kao i načela neposrednosti, javnosti i sudjelovanja laika u sudovanju.

Iako se već *de lege lata*, uz restriktivnu primjenu fluidnih zakonskih i podzakonskih odredaba, može postići tumačenje instituta pojedinačne procjene žrtve koje neće biti sporno s aspekta poštovanja temeljnih procesnih prava i načela, zakonska intervencija *de lege ferenda* ipak bi bila primjerena jer bi se njome opisane praktične dvojbe mogle trajno otkloniti. Minimalan zahvat u tom smjeru sastojao bi se u izmjeni odredaba Pravilnika tako da iz teksta propisa bude jasno da pojedinačna procjena žrtve ne podrazumijeva povjerljive razgovore žrtve (svjedoka) i suca, osobito kada je riječ o predsjedniku raspravnog vijeća. Slobodan, stručan i povjerljiv razgovor sa žrtvama kaznenih djela trebaju provoditi stručne osobe koje rade na odjelima za podršku žrtvama i svjedocima, za razliku od sudaca, koji prenatlaženim solidariziranjem sa žrtvom mogu dovesti u pitanje ostvarenje svrhe kaznenog postupka, a samim time i postići suprotan učinak od željenog u području zaštite prava i interesa žrtava kaznenih djela. Slovensko zakonsko rješenje, koje je opisano ranije u tekstu, moglo bi u tom kontekstu poslužiti kao zakonodavna inspiracija.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Albrecht, Peter-Alexis. *Der Weg in die Sicherheitsgesellschaft: auf der Suche nach staatskritischen Absolutheitsregeln*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 2010.
2. Barthe, Christoph i Jan Gericke, ur. *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung*. München: C. H. Beck, 2023.
3. Bayer, Vladimir. *Kazneno procesno pravno – odabrana poglavlja, Knjiga I.: Uvod u teoriju kaznenog procesnog prava*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1995.
4. Bezić, Reana i Petra Šprem. „Zaštita žrtava u kaznenom postupku – praktična implementacija Direktive 2012/29/EU“. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* 27, br. 2 (2020): 603-635.
5. Burić, Zoran. „Novi položaj žrtve u kaznenom postupku – u povodu obveze transponiranja odredaba Direktive 2012/29/EU u hrvatski kaznenopravni sustav“. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 22, br. 2 (2015): 383-410.
6. Fletcher, George P. „Der Platz des Opfers in einer Vergeltungstheorie“. U: *Die Stellung des Opfers im Strafrechtssystem: neue Entwicklungen in Deutschland und in den USA*, ur. Bernd Schünemann i Markus Dirk Dubber, 75-84. Köln, Berlin, Bonn, München: Carl Heymanns Verlag, 2000.
7. Fuchs, Helmut i Eckart Ratz, ur. *Wiener Kommentar zur Strafprozessordnung*. Beč: MANZ, 2024.
8. Ivičević Karas, Elizabeta, Zoran Burić i Hrvoje Filipović. „Prva iskustva policijskih službenika u provođenju pojedinačne procjene žrtava kaznenih djela“. *Policijska i sigurnost* 28, br. 4 (2019): 468-489.
9. Knauer, Christoph, Hans Kudlich i Hartmut Schneider, ur. *Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung*. München: C. H. Beck, 2024.
10. Krapac, Davor. *Kazneno procesno pravo – Prva knjiga: Institucije*. Zagreb: Narodne novine, 2020.
11. Moore, Michael. „Opfer und Vergeltung: eine Erwiderung auf Fletcher“. U: *Die Stellung des Opfers im Strafrechtssystem: Neue Entwicklungen in Deutschland und in den USA*, ur. Bernd Schünemann i Markus Dirk Dubber, 85-104. Köln, Berlin, Bonn, München: Carl Heymanns Verlag, 2000.
12. Novoselec, Petar i Igor Martinović. *Komentar Kaznenog zakona, I. knjiga: Opći dio*. Zagreb: Narodne novine, 2019.
13. Roxin, Claus i Luis Greco. *Strafrecht Allgemeiner Teil, sv. I*. München: C. H. Beck, 2020.
14. Šarin, Duška. „Aspekti prava na pravično suđenje – pravo na pristup sudu kroz jurisprudenciju Ustavnog suda Republike Hrvatske“. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 53, br. 3 (2016): 729-762.
15. Šeparović, Zvonimir. „Oštećeni u krivičnom pravu“. *Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo* 20, br. 4 (1982): 547-558.
16. Tomašević, Goran i Matko Pajčić. „Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku“. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 15, br. 2 (2008): 817-857.
17. Vasiljević, Tihomir. *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*. Beograd: Savremena administracija, 1981.

Pravni propisi:

1. Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, SL L 315, 14.11.2012.

2. Direktiva (EU) 2024/1385 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. svibnja 2024. o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, SL L 2024/1385, 24.5.2024.
3. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97., 6/99., 8/99., 14/02., 1/06., 13/17.
4. Pravilnik o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve, Narodne novine, br. 106/17.
5. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90., 135/97., 113/00., 28/01., 76/10., 5/14.
6. Vlada RH. Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, lipanj 2017.
7. Zakon o kazenskom postupku, Uradni list Republike Slovenije, br. 176/21.
8. Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17., 126/19., 126/19., 130/20., 80/22., 36/24., 72/25.
9. Zakon o sudovima, Narodne novine, br. 28/13., 33/15., 82/15., 82/16., 67/18., 126/19., 130/20., 21/22., 60/22., 16/23., 155/23., 36/24.
10. Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine, br. 84/11., 143/12., 148/13., 56/15., 126/19.

Sudska praksa:

1. ESLJP, A. L. protiv Finske, br. zahtjeva 23220/04 od 27. siječnja 2009.
2. ESLJP, Bocos-Cuesta protiv Nizozemske, br. zahtjeva 54789/00 od 10. studenoga 2005.
3. ESLJP, Castillo Algar protiv Španjolske, br. zahtjeva 28194/95 od 28. listopada 1998.
4. ESLJP, D. protiv Finske, br. zahtjeva 30542/04 od 7. srpnja 2009.
5. ESLJP, Kristiansen protiv Norveške, br. zahtjeva 1176/10 od 17. prosinca 2015.
6. ESLJP, Pullar protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. zahtjeva 22399/93 od 10. lipnja 1996.
7. ESLJP, Sadak i dr. protiv Turske (br. 1), br. zahtjeva 74318/01 od 17. lipnja 2001.
8. ESLJP, Trofimov protiv Rusije, br. zahtjeva 1111/02 od 4. prosinca 2008.
9. Općinski sud u Rijeci, 29 Su-120/16 od 26. veljače 2016.
10. Općinski sud u Rijeci, 29 Su-311/17 od 24. ožujka 2027.
11. Općinski sud u Rijeci, 29 Su-1730/21 od 13. siječnja 2022.
12. Županijski sud u Rijeci, 29 Su-93/20 od 7. veljače 2020.

Igor Martinović*
Domagoj Vučkov**

Summary

INDIVIDUAL ASSESSMENT OF A VICTIM IN CRIMINAL PROCEEDINGS: CHALLENGES IN INTERPRETATION AND REFORM PROPOSALS

An individual assessment of a victim was introduced into the Criminal Procedure Act in 2017 following the transposition of Directive 2012/29/EU. This measure continued the trend of enhancing the role of victims in criminal proceedings. The manner in which this mechanism is currently regulated in the Croatian legal system gives rise to several ambiguities, which this article aims to address. After reviewing the normative framework, the statutory wording that the assessment shall be conducted “with the participation of the victim” is examined. This expression is interpreted in light of fundamental procedural principles, which require caution in the communication between the trial court and the victim. Subsequently, attention is devoted - through the same lens - to the provision permitting a “special manner of examining the victim.” In order to preserve procedural balance *de lege lata*, the authors advocate for a restrictive interpretation of this legal measure. The concluding segment outlines key features of the Slovenian legal solution, which may serve as a guide *de lege ferenda*.

Keywords: *individual assessment of the victim; criminal procedure; victim of a criminal offense.*

* Igor Martinović, Ph.D., Associate Professor, University of Rijeka, Faculty of Law; igor.martinovic@pravri.uniri.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7648-2443>.

** Domagoj Vučkov, LL.M., Judge, County Court in Rijeka; domagoj.vuckov@zsri.pravosudje.hr. ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6020-0142>.

